

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р ЧАВДАР МИЛЧЕВ МЛАДЕНОВ – НИГГГ-БАН
(член на Научно жури утвърдено с Заповед на Ректора на СУ „Св. Кл. Охридски” със Заповед № РД 38-423/02.07.2015 г.)

Научна област – 4. Природни науки, математика и информатика.
Професионално направление - 4.4. Науки за Земята
Научна специалност – „География на населението и селищата”.
Катедра „Регионална и политическа география”, ГГФ, СУ”Св. Кл. Охридски”

Тема:

ВЪНШНИ МИГРАЦИИ В БЪЛГАРИЯ ПРЕД ПЕРИОДА 1989-2010г.

Редовен докторант – АДРЕАН ХРИСТОВ ГЕОРГИЕВ

1. ДАННИ ЗА ДОКТОРАНТА.

Редовният докторант Адриан Христов Георгиев е роден през 1969 г. Магистър по специалност „География”, в ГГФ на СУ „Св. Кл. Охридски” - 1995 г. Работил е на длъжност автомонтьор към „БАЛКАН-ГУМИ”ООД – автосервизно обслужване и търговия (1996-2009 г.) и от 2009 г. във фирма „ЯНТРА” на длъжност управител. От 2011 до 2014 г. е редовен докторант в катедра „Регионално развитие” на ГГФ при СУ „Кл. Охридски”.

2. ДАННИ ДА ДОКТОРАНТУРАТА.

Зачислен е като редовен докторант към Катедра „Регионална и политическа география” в ГГФ на СУ „Св. Кл. Охридски” със Заповед на Ректора РД № 20-971/18.07.2011. Представени са всички данни за образователния процес. Дисертационния труд е обсъден и насочен за защита на разширен съвет на катедри „Регионално развитие” и „Регионална и политическа география” при ГГФ на СУ „Св. Кл. Охридски”, от 17.06.2015 г. Предоставените документи по процедурата отговарят на Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски”.

3. ДАННИ ЗА ДИСЕРТАЦИЯТА И АВТОРЕФЕРАТА.

Подобен дисертационен труд за съвременен географски анализ на външната миграция не е разработван, поради което е актуален. Той е структуриран в 3 глави. Обемът на дисертацията е от 182 стр. Приложени са: 5 карти, 8 приложения, 35 таблици, 36 фигури 5 диаграми и 2 отделни таблици. Използвани са 55 литературни и статистически източници (40 на кирилица, 11 на латиница и 4 интернат адреса). Този обем отговаря на изискванията за подобен род научни изследвания. Дисертационния труд е съобразен с всички изисквания на Закона „За условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности” и правилниците за приложението му.

Структурата на дисертационния труд отговаря на темата и в достатъчна степен осветлява изследвания проблем – външната миграция. Спазени са основните изисквания към един дисертационен труд – формулирани цел и задачи, актуалност и изученост на проблема, анализ на състоянието и тенденцията и заключение. Териториалният обхват е на ниво област в България, а времевият обхваща преброяванията от 1989 до 2010 г. Във връзка с темата на дисертационния труд е представена 1 публикации. Авторефератът е изготвен според изискванията и отразява в същността на дисертационния труд.

Темата на дисертационния труд от научна и приложна гледна точка е актуална. В него от географска и политическа гледна точка се разглеждат емиграцията на български граждани за периода 1989-2010 г. Знанията за емиграцията на населението са от много важно значение за провеждането на адекватна геостратегическа политика и националната сигурност. Количествения и качествения състав и териториалната локализация на емигрантите са важен фактор за устойчивото развитие, икономическият растеж, етническата търпимост и толерантност и провежданите политики от страна на държавата. Много важни от научна гледна точка са анализите и установените последици за формиране на броя на населението в регионален разрез. Териториалните особености във формирането на емиграционните потоци са резултат от местни нагласи и традиции, както и от нивото на икономическо развитие. Емиграцията е тясно свързана и с други процеси, като разпада на патриархалното семейство, урбанизацията, глобализацията, образованието и пр. От географска гледна точка

емиграцията в научно и управленско отношение не са достатъчно проучени, което прави този дисертационен труд полезен за теорията и практиката. Това се вижда и от начина за въздействие върху емиграцията от страна на държавата.

Обектът на изследване е правилно определен – населението на България. Предметът на изследването е формулиран точно – външната миграция.

Поставената цел в дисертационния труд – установяване на броя на емигриралите лица от страната за периода 1989-2010 г. отговаря на заглавието на дисертационния труд. За реализирането на целта са формулирани 5 задачи, които са достатъчни за разработване на дисертационния труд. Използваните методика и методи за изследване позволяват да се реализират поставените цели и задачи.

Уводната глава обхваща актуалността и изучеността на изследвания проблем. Обоснована е необходимостта от премахване на противоречието в данните на напусналите страната лица. Тук са формулирани обекта, предмета, целите и задачите. Предложените методи са подходящи за това изследване. Анализирани са основните литературни източници по проблемите на миграцията.

В първа глава „Теоретико-методологични основи на изследванията върху миграциите” се акцентира върху понятийно-терминологичните постановки, информационната обеспеченост и методите за изследване. Анализирани са факторите, които предизвикват миграция. В тази глава докторантът показва познания за изследванията по проблема и познаване на научната литература по въпроса, което се вижда и от богатия набор литературни източници.

Дефинирани са основните показатели за измерване и анализ на миграциите, които се използват в изследването. Анализирана е правно-административната база отнасяща се до външната миграция. Определен е времевият и териториалния обхват в дисертационния труд. Използват се 3 подпериода, които са свързани с преброяванията попадащи във времеви обхват на изследването. Използвани са общи показатели за динамиката на броя и характеризирани на естественото и механичното движение на населението. Трябва да се разграничи външната миграция от вътрешната на национално и на регионално равнище, защото на национално ниво

вътрешната миграция има стойност 0 при формирането на броя на населението на страната. Пресилено е твърдението на стр. 40, че с метода на Уеб може да се установи посоката и степента на икономическото развитие и възпроизводствените възможности на населението на изследвана територия. Могат да се търсят само паралели и аналогии. Анализът и установените проблеми при отчитането на миграцията при преброяването от 2011 г. са правилни и логични.

Втора глава е най-голяма по-обем (около 100 стр.) където се анализират регионалните особености на влиянието на външните миграции върху динамиката на броя на населението на ниво области и статистически райони. Като цяло подглавите и подточките са с еднотипно съдържание. На тях са направени са кратки геодемографски характеристики. Балансовият подход за установяване на външната миграция е подходящ, но слабо място представлява регистрацията на вътрешната миграция.

Логично демографската ситуация и външната миграция се свързват с икономическото равнище на статистическите райони и попадащите в тях области. Изводите относно демографското развитие се извеждат на базата на диаграмата на Уеб. За съжаление те са конкретни (самостоятелни) и не могат да се обобщат за цялата страна, защото са разнопосочни.

Представянето на данните за отделните области и статистически райони върху диаграмата на Уеб би било по-удачно да бъде върху цялата диаграма, а не върху фрагмент.

В дисертационния труд докторантът потвърждава установените тенденции на хомогенизиране на територията на страната по отношение на раждаемостта, смъртността и естествения прираст. Основателно се твърди, че икономическите промени водят до ускорено развитие на демографския преход, което се изразява с много ниска раждаемост, нарастваща обща смъртност и отрицателен естествен прираст.

В тази глава докторантът показва, че може да анализира и интерпретира емпиричния материал.

С научно-приложна стойност се отличава трета глава „Отражение на миграциите върху демографската ситуация в България”.

Направен е исторически преглед на външната миграция в България от Освобождението до сега. Външната миграция е поделена на 3 етапа – от Освобождението до 1918 г., 1918-1989 г. и след 1989 г. Първият етап не е

само абсорбционен (имиграционен), но и отдаващ – големи изселвания на мюсюлманско население. Според мен подетапите на вторият етап трябва да бъде определени като отделни етапи. В действителност първия подетап е размит във времето и приключва с масовата емиграция на небългарско население през 1951 г., поради което не може да се говори за „миграционен застой” – масови преселвания на българи (около 700 х. за периода 1918-1945 г), гърци (60 х.), румънци (80 х.), турци (1949-1951 емигрират над 150 х. турци), евреи, арменци и др. На практика втория подетап започва за българското население от 1947 г.

Посочени са специфичните особености на емиграционните процеси след 1989 г., като доминиращата роля на миграцията в обществения живот, много високо отрицателно външно миграционно салдо с водещо място в срива на баланса на демографските процеси и пр. В тази глава е отделено внимание и на имиграцията, която непрекъснато нараства. Обърнато е внимание, че имиграцията може да се счита за ресурс, който може да смекчи в някаква степен демографската криза.

Анализирани са основните посоки на емиграционните потоци – Турция, Северна Америка и страните от Европейския съюз. Посочени са областите които са дали най-много изселници за Турция. Сравнително точна е информацията за емиграция към Северта Америка (250-300 хил.), защото тя се осъществява по регламентиран път. Отбелязано е, че за установяване на броя на емигрантите за страните от ЕС, е трудно да се установи поради свободното придвижване в тези граници и незадължителната регистрация. Отражено е, че поради по-либералния режим за намиране на работа (особено в сивия сектор) в Южноевропейските страни, към тях е насочена по-голямата част от емигрантите от България.

В тази глава се разглежда и един много важен момент относно миграциите, а именно Регионалната политика на Европейския съюз. Взето е отношение относно документите на ЕС касаещи равномерното териториално разпределение на населението, икономическия потенциал на страните, социалната, транспортната и техническа инфраструктура, балансираното и устойчивото развитие, засилване на интеграционните връзки. Правилно се обръща внимание на една от най-важните заплахи – регресивното развитие на демографската ситуация в Европа (а с по-голяма сила в България, задълбочена от емиграцията). Акцентира се на

диспропорциите, които предизвиква емиграцията върху структурите и възпроизводството на населението.

Направен е кратък анализ на динамиката на броя и естественото движение на населението, миграционното салдо и промените във възрастовата структура за периода 1989-2010 г. в зависимост от външната миграция.

В дисертационния е взето отношение относно някои заплахи, които произтичат от демографската криза като заплахи за националната сигурност и отбрана, заплахи за интелектуалния потенциал и работната сила и заплахи произтичащи от неравномерното териториално разпределение на населението и неравенствата в социално-икономическото развитие. Едни от тях на които се акцентира са: недостига на младо, трудоспособно и образовано население, което да генерира икономически и интелектуален растеж; абсолютна загуба на млада работна сила и интелектуален потенциал; стесняване на възпроизводствения потенциал на национално и регионално ниво; задълбочаване на диспропорциите в социално-икономическото и демографското развитие за което допринася и отрицателното миграционно салдо (вътрешна и външна миграция).

В тази главе е направена и кратка характеристика на демографската ситуация в България. Установени са тенденциите относно динамиката на броя, на естественото и на механичното движение на населението, които формират съвременната демографска ситуация в страната. Според мен подхода за определяне на типизацията на страната за периода 1989-2010 г. според схемата на Уеб не е правилен. Стойностите в таблицата на стр. 171 са верни и според тях типът е V-ти. Това се дължи само краткия период 1989-1992 г. когато има експлозивно екстремална емиграция. След това всичките периоди са от VI-ти тип. Изчислението трябваше да бъде направено, като се елиминират тези екстремни стойности, за да се получи типичната за страната, защото съотношенията не са променени.

Заключението обобщава резултатите от дисертацията в научно-познавателно и практическо направление. То дава добра представа за свършената работа в дисертационния труд.

В него аргументирано е казано, че емиграцията в България освен от доминиращите социално-икономически фактори са силно повлияни и от етническият и политическият. Външната миграция протича под силното влияние на „изтласкващите“ фактори и дава своя принос в дисбаланса на демографските процеси и демографските структури. Не се дооценява

високото отрицателно външно миграционно салдо по отношение на демографската криза в България и не се взимат адекватни решения за неговото ограничаване. Установена е важната роля на външната миграция на ниво държава за формиране броя на населението.

Към дисертационния труд могат да се направят някои бележки:

1. Не са анализирани задълбочено факторите предизвикващи външната миграция;
2. Не показано как да се приложат резултатите в практиката;
3. Липсва аналитично заключение за втора глава;
4. Не е направена оценка на информацията относно миграцията (външна и вътрешна) на текущата статистика;
5. На някои места не става ясно какви данни за миграция са използвани – от текуща статистика или получени по балансов път;
6. Изводите на стр. 146 са подходящи за заключение на втора глава;
7. Таблиците не са номерирани правилно.

Приложеният списък от приноси отговарят на направените анализи. Някои от приносните моменти не са формулирани точно и могат да претърпят редакция.

В дисертационния труд е обработен огромен по обем емпиричен материал, който е систематизиран и коректно интерпретиран.

Основните приноси в дисертационния труд обогатяват съществуващите знания, а предложените методи за изследване имат научен и приложен характер.

Най-общо научните достойнства на дисертационния труд са:

- достатъчно пълно и точно от научно-познавателна географска гледна точка е изяснен понятийно-терминологичния апарат;
- определени и са анализирани специфичните особености на външната миграция в България след 1989 г.
- установена е тежестта на външната миграция и естественият прираст за формиране на броя и преразпределението на населението;
- направена е типизация на ръста на броя на населението за страната, областите и статистическите райони по схемата на Уеб;
- изведена е ролята на външната миграция при протичането на демографските процеси;
- добре са разработени графичните и картографските материали.

Дисертационния труд и направените публикации са самостоятелно дело на докторанта.

Заключение: Представеният труд е актуален, дисертабилен и в завършен вид. Докторантът показва необходимите знания и умения за успешна самостоятелна научна работа, като използва съвременни научноизследователски методи. От направения анализ и получените резултати в дисертационния труд се вижда, че формулираната цел е успешно изпълнена. Независимо от направените бележки, основавайки се на горепосочените научни приноси и достойнства предлагам на Научното жури да присъди на Адреан Христов Георгиев научно-образователната степен доктор по научната специалност „География на населението и селищата”.

София, 12.08.2015 г.

Рецензент:

(Проф. д-р Ч. Младенов)

Дисертационния труд и направените публикации са самостоятелно дело на докторанта.

Заклучение: Представеният труд е актуален, дисертабилен и в завършен вид. Докторантът показва необходимите знания и умения за успешна самостоятелна научна работа, като използва съвременни научноизследователски методи. От направения анализ и получените резултати в дисертационния труд се вижда, че формулираната цел е успешно изпълнена. Независимо от направените бележки, основавайки се на горепосочените научни приноси и достойнства предлагам на Научното жури да присъди на Андреан Христов Георгиев научно-образователната степен доктор по научната специалност „География на населението и селищата“.

София, 06.08.2015 г.

Рецензент:

(Проф. д-р Ч. Младенов)